N. GOGONEAȚĂ și ZIGU ORNEA: *A. D. Xenopol. Concepția socială și filozofică*, Buc., Editura științifică, 1965, 262 p.

În ciuda unanim recunoscutei sale valori, opera lui A. D. Xenopol a fost puțin studiată în trecut. Vălul tăcerii care se așternuse asupra ei încă din ultimii ani ai vieții istoricului nu a fost înlăturat definitiv nici după moartea sa, cu toate că încă din 1921 se ceruse hotărît să se rupă „cu conspirația tăcerii care începe să se urzească în jurul memoriei lui" (D. Gusti, *În memoriam: A. D. Xenopol*, în „Ideea europeană", an. II, 1921, nr. 62). Raportate la valoarea și dimensiunile operei lui Xenopol, studiile ce i s-au consacrat timp de mai bine de trei decenii după moarte rămîn totuși în număr foarte mic și nu îmbrățișează decît puține aspecte ale operei marelui învățat. Abia în ultimul deceniu opera lui Xenopol a început a fi cercetată mai temeinic și multilateral, dar chiar în condițiile acestui interes crescînd, destule laturi ale prodigioasei sale activități își așteaptă exegeții pentru a netezi drumul spre mult așteptata monografie completă asupra vieții și operei savantului român.

Studiul lui N. Gogoneață și Z. Ornea reprezintă una dintre cele mai importante contribuții aduse în ultimul timp la cerceatrea operei lui Xenopol. Autorii au meritul de a fi cercetat gîndirea social-filozofică a învățatului ieșean pe un plan mult mai larg decît se făcuse în trecut, analizînd dintr-un unghi de vedere unitar opera sa filozofică, sociologică și economică. Concepția social-filozofică a lui Xenopol e urmărită evolutiv și raportată în permanență la epocă și la împrejurările care i-au determinat fizionomia și originalitatea în cadrul gîndirii românești și europene. Autorii acordă, de exemplu, o atenție deosebită anilor de studenție și publicisticii lui Xenopol din această vreme, considerînd că perioada studiilor prezintă o importanță deosebită pentru formația lui spirituală și pentru gîndirea sa social-filozofică și politică. Cea de-a doua etapă în formarea intelectuală a istoricului ieșean, raporturile cu Junimea, prilejuiește autorilor observații interesante, nu însă întotdeauna și suficient de nuanțate.

Deși Xenopol n-a fost un teoretician al științei economice, lucrările sale fiind dominate de aspectul practic, justețea tezelor propagate de el și patriotismul convingerilor sale îl așează la loc de frunte în istoria gîndirii economice românești. Concepția sa social-economică înaintată, subliniază autorii, marchează un moment important în evoluția științei economice românești.

Cea mai mare parte a studiului lui N. Gogoneață și Z. Ornea e consacrată, cum era de așteptat, teoriei istoriei a lui Xenopol. Sînt cercetate, astfel, coordonatele materialiste ale filozofiei sale, fenomenele de repetiție și succesiune, problema cauzalității, seriile și problema generalului în dezvoltare, condițiile dezvoltării sociale, auxiliarii evoluției, problema legilor de dezvoltare și, în sfîrșit, concepția lui Xenopol asupra istoriei ca știință. Analizînd teoria istoriei lui Xenopol, autorii subliniază elementele pozitive ale gîndirii sale filozofice concretizate în promovarea ideii cauzalității în istorie, recunoașterea caracterului ei științific, considerațiile juste privind influența mediului geografic în dezvoltarea socială, înțelegerea rolului maselor și al personalității în istorie, precum și, în fine, spiritul critic în cercetarea izvoarelor. În același timp, sînt cercetate și limitele de ordin social și gnoseologic ale concepției filozofice a învățatului ieșean. Din opera istorică a lui Xenopol autorii au reținut pentru analiza concepției sale filozofice numai *Domnia lui Cuza Vodă* și *Istoria Partidelor politice în România*, adică scrierile în care el a aplicat principiile din teoria sa asupra istoriei.

Cercetare de ansamblu a tuturor aspectelor gîndirii social-filozofice a lui A. D. Xenopol, cartea lui N. Gogoneață și Z. Ornea oferă, așa cum au intenționat și autorii, o imagine cuprinzătoare asupra prestigioasei contribuții originale a lui Xenopol la dezvoltarea filozofiei românești.

I. C.